

Cornips, L. 2001. 'Ging ze lopen met z'n oma'. Etnische variëteit van de Nederlandse kindertaal: aspectuele eigenschappen van gaan+infinitief. In: *'Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander...'* Volkskundige en taalkundige opstellen over het vertellen van moppen in de multiculturele wijk Lombok. Stichting Beheer IISG: Amsterdam. 161-184.

'Ging ze lopen met z'n oma'
Etnische variëteit van de Nederlandse kindertaal: de onverwachte betekenis van gaan+infinitief

Leonie Cornips

0. Inleiding

Hoewel de Nederlandse samenleving de afgelopen tientallen jaren multi-etnisch van karakter is geworden, weten we toch vrij weinig af van de taalkundige en culturele diversiteit die daardoor ontstaan is. Het is praktisch onbekend of en op welke wijze immigranten en hun nakomelingen in Nederland door taal een eigen identiteit kunnen uitdrukken.

In een wijk als het Utrechtse Lombok worden zeer veel verschillende talen gesproken als bijvoorbeeld het Turks, Berbers, Marokkaans Arabisch, Sranan, Grieks en Spaans. Het gevolg van de toename van het aantal talen binnen een wijk kan er alleen maar toe leiden dat meer sprekers twee- of meertalig worden. Bovendien kunnen taal(variëteiten) als bijvoorbeeld het (regionale) Algemeen Nederlands (in het vervolg: AN) en het Utrechtse stadsdialect wijzigingen ondergaan.

Op welke wijze bouwstenen van taal kunnen veranderen door de komst van anderstalige (im)migranten in Nederland, kan ik kort beschrijven aan de hand van een intensieve taalcontactsituatie tussen sprekers van diverse taalvariëteiten die in het verleden heeft plaats gevonden in Heerlen in Zuid-Limburg. Door de komst van de steenkoolindustrie aan het begin van deze eeuw werd Heerlen als kern van de voormalige Oostelijke Mijnstreek overspoeld door (im)migranten uit binnen- en buitenland. Uit het westen van Nederland kwamen de beambten die AN spraken, uit het oosten van Nederland kwamen heel veel migranten die allemaal hun eigen dialect spraken en uit het buitenland kwamen immigranten die hun eigen moedertaal of een dialect ervan spraken zoals Duits, Vlaams, Frans, Pools, Russisch en Italiaans. Door deze taalsituatie ontstond als gemeenschappelijke voertaal een Heerlense variant van het AN ook wel 'mischmasch' (het dialectwoord voor mengelmoes) of 'steenkolenhollands' genoemd. De autochtone inwoners van Heerlen moesten wel naast hun eigen dialect als moedertaal (een variant van) het AN als tweede taal leren. Dit proces van toename van tweetaligheid verliep in Heerlen veel sneller dan elders in Nederland.

In Heerlen zeggen volwassen sprekers heel vaak zinnen met *doen* en een heel werkwoord dat ook infinitief genoemd wordt, zoals *doet stofzuigen* in (1a). Deze zin komt in het AN voor, hoewel veel taalkundigen dergelijke *doen* uitingen tot het domein van de kindertaal rekenen. In het AN is er geen onderscheid in betekenis tussen de constructie met en zonder *doen*, in respectievelijk (1a) en (1b). In allebei de zinnen is *Jan* (het onderwerp) degene die de activiteit of handeling *stofzuigen* verricht. Daarom noemen taalkundigen *doen* in (1a) een leeg werkwoord, het heeft geen eigen betekenis meer:

- (1) a. Jan *doet stofzuigen*
b. Jan stofzuigt

Verrassend genoeg is er voor de sprekers in Heerlen wel een verschil in betekenis tussen de zinnen in (1a) en (1b). Als we met een Heerlense pet op naar de zin in (1a) kijken, dan drukt deze zin met *doen* inderdaad uit dat *Jan* degene is die *stofzuigt* maar - en dat is onverwacht - hij verricht deze activiteit herhaaldelijk en/of regelmatig. Met andere woorden: in het huishouden waar Jan woont, is Jan degene die altijd stofzuigt. De zin in (1a) bevat voor de Heerlenaren dus extra informatie. Taalkundigen noemen de betekenis die (1a) voor een Heerlense spreker heeft, habitueel aspect. In het AN zou de Heerlense constructie in (1a) 'vertaald' moeten worden als in (2):

(2) Hij stofzuigt *altijd/elke week/één keer in de maand*

In (1b) daarentegen is ook *Jan* degene die *stofzuigt* maar hij doet dat wel eens of incidenteel en zeker niet elke zaterdag. *Doen*+infinitief is een mooi voorbeeld hoe taal kan veranderen door externe oorzaken, zoals de toevloed van (im)migranten die andere taalvariëteiten spreken. In het proces van taalverandering is het zeker dat de *doen*+infinitief uit het Heerlense dialect is overgenomen maar de betekenis van deze *doen*-zinnen hoeft niet hetzelfde te zijn als in het Heerlens dialect of in het randstedelijke AN. Aan één en dezelfde vorm (de zin in (1a)) worden door verschillende sprekers van verschillende taalvariëteiten, namelijk het AN en het Heerlens AN meerdere betekenissen toegekend.

De betekenis van de *doen*+infinitief voor sprekers van het Heerlense AN laat zien dat de betekenis(sen) van een taaluiting niet noodzakelijkerwijs overeen hoeft te komen met betekenissen die door (westelijke) AN sprekers worden aangereikt. Dit geldt natuurlijk ook voor allochtone sprekers: zij kunnen taalvormen uit het AN overnemen en daar een eigen betekenis aan toekennen. De cultuurhistoricus Frijhoff noemt dit verschijnsel toeëigening: individuele of groepen sprekers interpreteren een specifieke taalvorm binnen een specifieke context waaraan zij hun eigen betekenis toekennen.

Tijdens Salaam Lombok hebben allochtone kinderen mopjes verteld waarin zij het (hulp)werkwoord *gaan* met een infinitief combineren. In deze bijdrage onderzoek ik op welke wijze de allochtone kinderen *gaan*+infinitief in hun mopjes gebruiken. We weten hier nog niets van. Het zou best kunnen zijn dat deze kinderen aan *gaan*+infinitief andere betekenissen toekennen dan wat volgens de grammatica van het AN gebruikelijk is. Als dat zo is, dan hebben we een specifieke (etnische) variëteit van het AN gevonden waarmee 'allochtone' ('Marokkaanse'/'Turkse') kinderen hun eigen identiteit uitdrukken. Met de benamingen 'autochtoon' en 'allochtoon' wordt in deze bijdrage respectievelijk ééntalige (namelijk alleen (een regionale variant van) het AN) en twee- of meertalige kinderen aangeduid.

In (3) zijn drie uitingen gegeven met *gaan*+infinitief, zoals *ging...opruimen* in (3a). In (3) is telkens een vorm van *gaan* samen met het infinitief gecursiveerd. De informatie tussen de haakjes [ ] achter de uiting geeft zo veel mogelijk de voornaam en de nationaliteit en/of etniciteit van het kind aan:

- (3) a. Toen *gingtie* 'm *opruimen*, zei oma: 'Ruim 'm niet... Ruim 'm niet op.'
[Umit, Turk]
b. En *gingtie* nee *zeggen*. [Yunis, Marokkaan]
c. En de vader *ging*... werd bang, en hij *ging*, hij *ging* èh... hij *ging* dood *vallen*.
[allochtoon]

In (4) is een voorbeeld gegeven van één heel mopje waarin *gaan*+infinitief meerdere keren voorkomt:

- (4) Jantje en z'n oma ging naar de park. Jantje had een tientje gevonden maar zijn... maar zei: 'Oma, mag ik de tientje pakken?' Zei: 'Nee, want op de grond is vies.' *Ging* Jantje weer *lopen, lopen*. Had ze honderd gulden gezien. Zei zei: 'Oma, mag ik deze tientje... honderd gulden pakken?' Zei: 'Nee, want op de grond is vies.' *Ging* ze *ging* ze *lopen* met z'n oma. Oma *ging vallen*. Zei: 'Jantje, wil je helpen?' En zei Jantje: 'Wat op de grond is vies.' [allochtoon]

1. De sprekers en de data

Er is al in de Inleiding van deze bundel opgemerkt dat er bij de kinderen helaas nauwelijks achtergrondinformatie ingewonnen is over hun leeftijd en taalachtergrond of over hun herkomst en/of etniciteit en/of nationaliteit. Dit heeft tot gevolg dat:

- (i) precieze aantallen kinderen niet te achterhalen zijn. Zo kan het zijn dat één kind meerdere mopjes verteld heeft maar dat dit door het ontbreken van achtergrondinformatie niet als zodanig herkend is;
- (ii) van veel kinderen nauwkeurige informatie over hun leeftijd ontbreekt. De kinderen zijn ongeveer tussen de 6 en 13 jaar oud. In sommige gevallen is expliciet naar de leeftijd van de kinderen gevraagd.
"TM: "En hoe oud zijn jullie?"
Kind: "Ik ben negen."
Kind 2: "Ik ben acht."
Kind 3: "Ik ben elf."
- (iii) van veel kinderen nauwkeurige informatie over hun herkomst en/of etniciteit ontbreekt. Een aantal kinderen heeft hun mopjes in hun eigen moedertaal, als het Turks en Berbers verteld. In sommige gevallen is gevraagd waar de kinderen vandaan komen of vertellen de kinderen dat spontaan uit zichzelf bijvoorbeeld:

Hallo, ik ben Khadija, ik kom uit Marokkaans, en ik ben 10 jaar

In sommige gevallen is gevraagd hoe de kinderen heten. Aan de hand van hun voornamen weten we bijna zeker dat sommige kinderen van Turkse of Marokkaanse herkomst zijn. Volgens de taalkundigen Dorleijn en Boumans weten we dat Ümit, Demet en Bayram Turkse voornamen zijn, terwijl Karima, Samir en Safia Marokkaanse voornamen zijn. Murad, Harun, Halit en Ali kunnen Turkse maar ook Marokkaanse voornamen zijn. Omdat de herkomst niet echt duidelijk is en omdat bij de interviewers de indruk bestaat dat bijna alle kinderen op deze dag voornamelijk van Turkse en Marokkaanse etniciteit zijn, heb ik deze kinderen onder de noemer [allochtoon] geplaatst:

"MD: "Hoe heten jullie, dat wil ik eigenlijk wel eens weten?"
Kind: "Ik heet Özden."
Kind 2: "Ik heet Sündüs."
MD: "Sündüs?"
Kind 2: "Ja."
Kind 3: "Khadiia."

In totaal hebben 69 kinderen 74 mopjes in het AN verteld. De kinderen zijn als volgt verdeeld naar herkomst en/of etniciteit:

49 'allochtone' en
 10 Turkse en
 7 Marokkaanse en
 3 'autochtone' kinderen
 = 69 kinderen

Aangezien er verder over etniciteit en herkomst te weinig informatie is, kunnen we de 49 kinderen onder de noemer 'allochtoon' niet op een andere wijze verdelen.

Nu is het opmerkelijk dat iets meer dan de helft van de kinderen in hun mopjes *gaan*+infinitief zegt en dat is erg veel. In Tabel 1 heb ik aangegeven welke kinderen wèl en niet *gaan*+infinitief gebruiken. Uit deze tabel blijkt dat verhoudingsgewijs evenveel kinderen wèl als niet *gaan*+infinitief zeggen ongeacht hun herkomst en/of etniciteit oftewel alle kinderen zeggen evenveel *gaan*+infinitief in hun mopjes:

Tabel 1: *Het aantal kinderen naar herkomst en/of etniciteit dat wèl en geen gaan + infinitief gebruikt in hun mopjes*

herkomst/ eticiteit	Wèl <i>gaan</i> +infinitief aantal kinderen	Géén <i>gaan</i> +infinitief aantal kinderen
<i>allochtoon</i>	27	22
<i>Turk</i>	5	5
<i>Marokkaan</i>	3	4
<i>autochtoon</i>	1	2
totaal	36	33

De verhouding tussen de groepen kinderen verandert echter indien we nagaan hoe vaak de kinderen *gaan*+infinitief zeggen. De verdeling is als volgt:

27	<i>'allochtone' kinderen</i>	zeggen 49 keer <i>gaan</i> +infinitief =	57%
5	<i>Turkse kinderen</i>	zeggen 26 keer <i>gaan</i> +infinitief =	30%
3	<i>Marokkaanse kinderen</i>	zeggen 8 keer <i>gaan</i> +infinitief =	9%
1	<i>'autochtoon' kind</i>	zegt 3 keer <i>gaan</i> +infinitief =	3%
36	kinderen	zeggen 86 keer <i>gaan</i> +infinitief =	100%

In totaal zeggen 36 kinderen 86 keer *gaan*+infinitief. De percentages laten zien dat er een tendens waarneembaar is dat de allochtone kinderen het meest (57%) en de Marokkaanse kinderen en het ene 'autochtone' kind het minst *gaan*+infinitief in hun mopjes zeggen, namelijk respectievelijk 9% en 3%. De Turkse kinderen nemen met 30% een tussenpositie in.

2. De betekenis van *gaan*+infinitief op het niveau van de uiting

2.1. De betekenis van *gaan*+infinitief volgens de AN-grammatica

Volgens de Algemene Nederlandse Spraakkunst (in het vervolg: ANS) kan *gaan*+infinitief in het AN specifieke betekenissen uitdrukken

In de eerste plaats kan *gaan*+infinitief in het AN de betekenis *zich verplaatsen* uitdrukken. (5a) laat zien dat het werkwoord *gaan* deze betekenis al heeft als zelfstandig werkwoord (dus zonder infinitief) in de zin. De kinderen kunnen met hun uitingen met *gaan*+infinitief in (5b) en (5c) bedoelen dat respectievelijk *een oma en Jantje* en *Jantje* de intentie hebben of van plan zijn om van plaats te veranderen:

- (5) a. Jan *gaat* naar de stad
 b. Een oma en een èh... en Jantje *ging* door de bos *wandelen* [allochtoon]
 c. Okee, èh, Jantje *ging* met zijn moeder boodschappen *doen* [autochtoon]

Verder kan in het AN *gaan*+infinitief betekenen dat in de tijd van het spreekmoment de activiteit die door de infinitief uitgedrukt wordt, als *vechten* in (6a), in de toekomst ligt. De uitingen in (6) uit de mopjes van de kinderen kunnen hier voorbeelden van zijn:

- (6) a. ‘Mag ik ook drinken?’ Zei ze: ‘Nee, tot hij klaar is, want anders *gaan* jullie daar *vechten*. [allochtoon]
 b. O ja. Jantje *ging* met d’r oma boodschappen *doen* [allochtoon]
 c. Er was een, er was een, er was een man. Hij *ging* naar naar, hij *ging* naar b...b... boekje... *ging* boekjes *kopen*... [allochtoon]

Zo kan de uiting in (7a) uitdrukken dat het onderwerp *een olifant en een muis* in de toekomst zullen *zwemmen* terwijl de (verzonnen) zin in (7b) zonder *gaan* in de tegenwoordige tijd uitdrukt dat *een olifant en een muis* op dit moment de activiteit *zwemmen* aan het uitvoeren zijn:

- (7) a. Een olifant en een muis *gingen zwemmen*... [allochtoon]
 b. Een olifant en een muis *zwemmen* in de sloot

De uiting in (8) laat zien dat de kinderen de toekomstige tijd ook met het werkwoord *zullen* kunnen vormen:

- (8) “Eh. Eh. Hihhi. Nee, èh. Ja, ik *zal* het vertellen”. Okee. [Turk]

Tenslotte zouden de kinderen met *gaan*+infinitief kunnen bedoelen dat in (9a) het onderwerp *Jantje* ‘begint met zijn vinger op te steken’ en dat in (9b) het onderwerp *hij* ‘onder het bed begint te kijken’. In deze uitingen kan *gaan*+infinitief dus de betekenis hebben dat de activiteit uitgedrukt door de infinitief in het beginstadium is. Deze betekenis valt te omschrijven met *overgaan tot* of *beginnen te*. Taalkundigen noemen deze betekenis van *gaan*+infinitief inchoatief aspect:

- (9) a. Jantje was naar school. En de meester... èh Jantje moest naar de WC. Jantje zei tegen de... Jantje *ging* zijn vinger *opsteken* [Demet, Turks]
 b. *Ging* hij onder de bed *kijken*, zag hij een aapje in zijn neus peuteren. [Naoual, Marokkaan]

De bovenstaande uitingen laten al goed zien dat de betekenissen die *gaan*+infinitief in het AN kan uitdrukken, elkaar overlappen. Het is vaak niet mogelijk om uitsluitend één betekenis aan de uitingen met *gaan*+infinitief toe te kennen. De laatste uiting in (9b) is daar een goed voorbeeld van. Naast *beginnen te kijken*, kan deze uiting ook toekomstige tijd aangeven en/of uitdrukken dat het onderwerp *hij* van plaats verandert.

2.2. De betekenissen van *gaan*+infinitief in de mopjes

Als we nu alle 86 uitingen met *gaan*+infinitief in de mopjes bekijken dan valt het inderdaad op dat *gaan*+infinitief niet eenduidig te analyseren is. *Gaan*+infinitief kan bijna altijd wel *zich verplaatsen*, toekomstige tijd of *beginnen/overgaan te* uitdrukken. Helaas beschikken we ook niet echt over een proef of een test waarmee we precies kunnen vaststellen welke betekenissen *gaan*+infinitief heeft. Laten we het volgende mopje in (10) eens onder een vergrootglas bekijken op het gebruik van *gaan*+infinitief. Dit mopje wordt door een autochtoon kind verteld en volgens de interviewers spreekt dit kind het Utrechtse stadsdialect:

- (10) Okee, èh, Jantje *ging* met zijn moeder boodschappen *doen*. Schap [???]. Ze gingen naar het centrum, daar *gingen* ze boodschappen *doen*. En toen zag hij vijf gulden liggen. Wou die het oprapen, maar het mocht niet van z'n moeder, want z'n moeder zei dat alles wat op de grond lag, dat mocht 'ie niet oprapen: dat was vies. Zagtie 25 gulden liggen, wou die 't pakken, mocht 'ie ook niet oppakken. Zagtie weer 50 gulden liggen, mocht 'ie 't ook weer niet oppakken. En toen *gingen* ze een banaan *kopen*. Nee. En toen lag d'r een bananeschil op de grond. En toen glee z'n moeder, glee ze, glee z'n moeder op de grond. [autochtoon: Utrechts stadsdialect]

Het kind zegt *gaan*+infinitief meteen in de eerste twee uitingen of zinnen van het mopje. Hij gebruikt *gaan*+infinitief als middel om zijn mopje in te leiden. Hij laat door *gaan*+infinitief weten dat hij de gebeurtenis in het mopje op een bepaalde plaats situeert, namelijk in *het centrum*. Bovendien laat hij door *gaan*+infinitief weten dat het onderwerp *Jantje* en *ze* van plan zijn om boodschappen te doen. Aangezien *gaan* voorkomt in de onvoltooid verleden tijd situeert dit kind de gebeurtenis in het mopje vóór het spreekmoment (zie §3.1). Tenslotte geeft het kind aan dat *Jantje en moeder* op het punt staan een bepaalde handeling, namelijk *boodschappen doen* te verrichten. Deze handeling draagt een heel algemeen karakter; pas ruim halverwege het mopje weten we precies wat die boodschappen inhouden, namelijk: 'En toen *gingen* ze een banaan *kopen*'. Deze uiting maakt de gebeurtenis heel concreet - al geeft de spreker even later te kennen zich te vergissen in het verhaalverloop.

Om te kunnen vergelijken, zijn in (11) een paar fragmentjes van drie mopjes van allochtone kinderen weergegeven. Wat opvalt is dat *gaan*+infinitief het hele mopje door gezegd wordt. De functie van het gebruik van *gaan*+infinitief is blijkbaar niet om het mopje in te leiden:

- (11) a. Jantje en z'n oma ging naar de park. Jantje had een tientje gevonden maar zijn... maar zei: 'Oma, mag ik de tientje pakken? Zei: 'Nee, want op de grond is vies' *Ging* Jantje weer *lopen, lopen*. Had ze honderd gulden gezien. Zei zei: 'Oma, mag ik deze tientje... honderd gulden pakken?' Zei: 'Nee, want op de grond is vies.' *Ging* ze *ging* ze *lopen* met z'n oma. Oma *ging vallen*. Zei: 'Jantje, wil je helpen?' En zei Jantje: 'Wat op de grond is vies.' [allochtoon]
- b. Hij zei tegen die andere meisje: 'Durf jij 't?' Hij zei: 'Ja.' Hij *ging springen*. Toen *ging* 't hij ook *proberen*. Toen... hij *ging* op z'n kop *vallen*....[allochtoon]

- c. Er was een, er was een Turk, die ging die... Toen *ging* die naar boeken *kopen*. Hij had geen geld. Toen hebte gestolen. Toen *ging* die *wegrennen*. Toen ging die van boekenwinkel, *ging* die politie *bellen*. Toen *ging* de politie *komen*. Toen *ging* die dat *vangen*. Toen ging die naar... met politie mee. Toen *ging* die in de gevangenis. [Halit, Turk]

In het komende deel zal ik laten zien dat het gebruik van *gaan* + infinitief samengaat met een gebeurtenis in het mopje die zich niet tot een (eind)bestemming ontwikkelt. De situatie van de gebeurtenis is er dan ook een die aan de gang is en zal voortduren. Dit perspectief is onafhankelijk van tijd waarop de gebeurtenis plaatsvindt of op een tijdsas inneemt als in het verleden, hier en nu en in de toekomst. De specifieke toestandslezing van de gebeurtenis die door de uitingen met *gaan*+infinitief uitgedrukt wordt, is volgens de AN-grammatica zeer onverwacht. Schematisch kan dit weergegeven worden door (i) de infinitief als werkwoord in de tegenwoordige tijd te zetten, als in (12a) of door (ii) de uiting met *gaan*+infinitief om te zetten in: 'onderwerp *is aan het* + werkwoord-*en*', als in (12b):

- (12) a. Zij *gaat lopen* -> Zij *loopt* -> Zij *is aan het lopen*
 b. Zij *gaat boodschappen doen* -> Zij *doet boodschappen* -> Zij *is boodschappen aan het doe*

Het specifieke perspectief op de toestand van de gebeurtenis dat met *gaan*+infinitief samengaat, verdient nadere toelichting. Stel dat de gebeurtenis in het mopje is als in (13):

- (13) Zij eet een appel

Stel dat we de gebeurtenis *een appel eten* op een tijdslijn plaatsen, als in (14). Elk punt op de tijdslijn geeft een verloop of een ontwikkeling van de gebeurtenis *eten* door de tijd aan aan. Er is met andere woorden geen enkel punt op de tijdslijn dat hetzelfde is. Immers, de lijn tussen het beginpunt en eindpunt B geeft aan dat naarmate de gebeurtenis op deze lijn zich verder uitstrekt naar punt B, de gebeurtenis *eten* meer zijn afronding of zijn voltooiing nadert. Punt B geeft aan wanneer de gebeurtenis *eten* beëindigd is:

- (14) -----> B
beginpunt   *verloop gebeurtenis in tijd*   *eindpunt*
 'EEN APPEL ETEN'

Aan het begin van de gebeurtenis *een appel eten* is er een hele appel terwijl er aan het eind van de gebeurtenis de appel verdwenen is als gevolg van het eten. Het verloop van de gebeurtenis tussen het begin- en eindpunt is dus zodanig dat er steeds meer stukjes van de appel verdwijnen. Elk punt op de lijn is anders: een punt meer aan het begin van de gebeurtenis houdt 'meer appel' in dan een punt dicht bij het eindpunt B. Dit perspectief op de gebeurtenis 'een appel eten' kan duidelijk zichtbaar gemaakt worden indien we een bepaling toevoegen die benadrukt dat de gebeurtenis een eindpunt heeft als *binnen/in vijf minuten*, als in (15a). In (15a) is het resultaat van de gebeurtenis dat de appel na vijf minuten volledig gegeten is. Dit perspectief kan ook door het partikel *op* als in (15b) uitgedrukt worden. Taalkundigen noemen de gebeurtenis als in (15) een telische gebeurtenis:

- (15) a. Zij eet een appel *in/binnen vijf minuten*
 b. Zij eet een appel *op*

Het perspectief op de situatie van de gebeurtenis kan echter ook anders zijn en wel zo dat de gebeurtenis zich niet tot een (eind)bestemming ontwikkelt. De toestand van de gebeurtenis is er dan ook een die aan de gang is en zal voortduren. Bekijk hiervoor de tijdslijn in (16):

(16) -----
gebeurtenis
 'WANDELEN'

De gebeurtenis *wandelen* in (16) kan niet met een natuurlijk eindpunt voorgesteld worden. In (17a) is te zien dat de activiteit uitgedrukt door het werkwoord *wandelen* alleen prima is als zij als voortdurend met behulp van de toevoeging twee uur lang voorgesteld wordt:

- (17) a. *Zij wandelt twee uur lang*
 b. **Zij wandelt in/binnen vijf minuten*

Taalkundigen noemen zo'n gebeurtenis als in (17) atelisch. Dat betekent dat elk punt op de tijdslijn in (16) hetzelfde perspectief op de activiteit weergeeft. Op elk moment op de lijn vindt de activiteit *wandelen* plaats en is het niet zo dat bijvoorbeeld één punt op de lijn 'minder' of 'meer' *wandelen* kan uitdrukken dan een ander punt.

Nu is het intrigerend dat als we alle 86 *gaan*+infinitief uitingen systematisch onderzoeken, dat het overgrote deel van de uitingen samenvalt met atelische gebeurtenissen net als in (16) en (17). Dit wil zeggen dat de gebeurtenis niet met een eindpunt gepresenteerd wordt en er dus ook geen resultaat van de handeling aanwezig is. Het gevolg daarvan is dat de aandacht op het uitvoeren van de handeling of de activiteit als zodanig gericht is. Dit perspectief van de uiting is een hele sterke aanwijzing voor de lezing dat de uitingen met *gaan*+infinitief de betekenis hebben als 'de persoon(en) bezig is/zijn de activiteit te verrichten of uit te voeren (*is aan het* + werkwoord-*en* (zie (12))).

In de eerste plaats valt *gaan*+infinitief samen met atelische gebeurtenissen doordat de kinderen grotendeels *gaan*+infinitief combineren met andere elementen in de uiting die slechts een zeer een zeer algemene betekenis dragen. Deze algemene betekenis ontstaat doordat het lijdend voorwerp zoals *aardrijkskunde* en *politie* in respectievelijk (18a) en (18c) een niet telbaar naamwoord is. Deze naamwoorden zijn te beschouwen als verzamelnamen die een veelheid noemen waarbij geen afzonderlijke eenheden te onderscheiden valt. Dit geldt ook voor de uiting in (18d) waarin het lijdend voorwerp *bier* als stofnaam niet telbaar is. Alle uitingen in (18) laten zien dat het lijdend voorwerp 'iets' aanduidt wat naar vorm en hoeveelheid niet afgebakend is. Door dat het lijdend voorwerp geen specifieke hoeveelheid of telbaar is, kan de gebeurtenis slechts als atelisch voorgesteld worden:

- (18) a. Nee, Jantje en Jip *gingen aardrijkskunde doen* en èh [Turk]
 b. En *gingtie nee zeggen*. [Yunis, Marokkaan]
 c. Toen ging die van boekenwinkel, *ging die politie bellen*. [Halit: Turk]
 d. En èh... Marokkaan *ging bier*, brie *halen*. En nog. En die Nederlander *ging weer bier halen*. En èh, die Turk *ging ook bier halen*. [allochtoon]

Tevens ontbreekt bij het lijdend voorwerp heel vaak een lidwoord als *de* en *het* waardoor zij een ongespecificeerde hoeveelheid aanduiden. Voorbeelden hiervan zijn gegeven in (19):

- (19) a. Hii *ging* hoodschannen *doen* [allochtoon]

- b. *Ging Jan banaan eten.* [allochtoon]
- c. *Ik ga daar etens kopen.* [allochtoon]
- d. *En toen ging hij Supermanfilm kijken.* [allochtoon]
- e. *Toen gingtie billen afvegen* [allochtoon]

De uitingen als in (18) en (19) geven door de compositie *gaan*+infinitief en het type lijdend voorwerp een perspectief op de gebeurtenis weer die atelisch is. Het is bij deze uitspraak handig om weer even terug te grijpen op het idee van de tijdslijn. In (20) geef ik verzonden voorbeelden van zinnen met een type lijdend voorwerp als in (18) en (19) maar zonder *gaan* om het wat makkelijker te maken (het gebruik van *gaan* roept voor AN-sprekers immers meteen de betekenis van toekomstige tijd/*te beginnen met* of *zich verplaatsen* op. Probeer van de zinnen in (20) na te gaan op welke wijze de toestand van de gebeurtenis voorgesteld wordt: één die de gebeurtenis natuurlijk met een eindpunt voorstelt (telisch) of één die de gebeurtenis zonder eindpunt voorstelt (atelisch) zoals respectievelijk in (13) en (16):

- (20) a. *Zij eet appels*
 b. *Zij drinkt bier*

De aanwijzing welke tijdslijn er op (21) van toepassing is, vormen de toevoegingen *in/binnen vijf minuten* en *op*. (21) laat zien dat het niet mogelijk is om de gebeurtenissen in (18) en (19) met een eindpunt voor te stellen:

- (21) a. **Zij eet appels in/binnen vijf minuten MAAR WEL Zij eet vijf minuten lang appels*
 b. **Zij eet appels op*
 c. **Zij drinkt bier in/binnen vijf minuten MAAR WEL Zij drinkt vijf minuten lang bier*
 d. **Zij drinkt bier op*

Op het moment dat het lijdend voorwerp 'iets' aanduidt dat naar hoeveelheid en vorm niet afgebakend kan worden, kan de hele gebeurtenis niet meer met een eindpunt voorgesteld worden. Dit verklaart het contrast tussen de zin *zij eet een appel* als in (15) waarin *een appel* een concrete entiteit is en de zin *zij eet appels* waarin *appels* naar hoeveelheid niet te begrenzen valt. De combinatie *gaan*+infinitief met een type lijdend voorwerp dat niet naar concrete entiteiten verwijst, vormt in totaal 63% van de gevallen waarin *gaan*+infinitief met een lijdend voorwerp voorkomt.

Nog meer aanwijzingen dat het leeuwendeel van de *gaan*+infinitieven met atelische activiteiten samengaat dus activiteiten die niet met een eindpunt voorgesteld kunnen worden, is dat *gaan*+infinitief niet met een lijdend voorwerp gecombineerd wordt terwijl dat wel zo had kunnen zijn (22a,c) of moeten zijn (22b):

- (22) a. *Hij zei tegen de juffrouw: 'Ik ga even me... Ik ga even *drinken*'*
 [allochtoon]
 b. *'We hebben geen beker.' Zei hij... Zei ze: 'Ga maar in je handen *doen*.' Zei ze: 'Okee, ga maar in je handen *doen*.'* [allochtoon]
 c. *Ik ga wel zelf *zoeken*.* [allochtoon]

Bovendien zeggen de kinderen 24 maal *gaan*+infinitief waarvan de infinitief tot het type werkwoord behoort dat nooit met een lijdend voorwerp als ander element in de zin gecombineerd kan worden. De uitingen in (23) kunnen de gebeurtenissen uitsluitend atelisch voorstellen. De tijdslijn in (16) is op deze uitingen van toepassing. In (23) is de aandacht

gericht op de activiteiten *vechten*, *poepen* en *werken* als zodanig zonder dat zich met een natuurlijk eindpunt weergegeven kunnen worden:

- (23) a. 'Mag ik ook drinken?' Zei ze: 'Nee, tot hij klaar is, want anders *gaan* jullie daar *vechten*.' [allochtoon]
b. Jantje *ging poepen*... Toen *gingtie poepen*. [allochtoon]
c. Hij zei: 'Ja.' Hij *ging springen*[allochtoon]
d. Toen *gingtie werken*. [allochtoon]

In de uitingen in (24) herhalen de kinderen de infinitieven *lopen* en *huilen*. Deze herhalingen versterken de betekenis dat de activiteiten *huilen* en *lopen* voortduren en voortduren (atelisch) (zie ook Boumans in deze bundel):

- (24) a. Ging Jantje weer *lopen, lopen*. [allochtoon]
b. Toen *ging* 'ie *huilen, huilen, huilen*. [Harun, Turk]

Slechts in een aantal gevallen valt gaan+infinitief samen met telische gebeurtenissen. In 5 uitingen is de referent van het lijdend voorwerp naar hoeveelheid af te bakenen:

- (25) a. .. toen *gingen* ze mekaars onderbroek *lenen*. [allochtoon]
b. Toen *ging* Jantje zijn broek *uittrekken*. [allochtoon]
c. En toen *gingen* ze een banaan *kopen*. [autochtoon]

De uitingen in (25) geven een perspectief weer waarin de gebeurtenissen telisch zijn en dus de gebeurtenissen/activiteiten met een duidelijk eindpunt kunnen voorstellen. Een goed voorbeeld van een telische gebeurtenis is (25b): de activiteit *uittrekken* eindigt op het moment dat *zijn broek uit is*. Een dergelijk eindpunt van de activiteit is ook voorstelbaar in (25c): de activiteit *kopen* is beëindigd op het moment dat *een banaan* daadwerkelijk van eigenaar veranderd is. De uitingen in (25) drukken expliciet activiteiten/processen uit waarbinnen zich veranderingen voltrekken net als bij de zin *zij eet een appel* in (15a). Het lijdend voorwerp wisselt bijvoorbeeld van eigenaar (25a,c), van plaats, van richting (25b) of het ondergaat een wijziging.

Bovendien zeggen de kinderen nog 15 maal *gaan*+infinitief in combinatie met een telische gebeurtenis. Het verrassende is dat in deze 15 gevallen de kinderen 13 maal dezelfde infinitief gebruiken, namelijk *vallen* naast *komen* en *wegrennen*. Bovendien worden deze 13 uitingen maar door 6 kinderen gezegd. De Turkse jongen Murat zegt zelfs in twee mopjes 7 maal *gaan* met *vallen* waarvan 6 maal in het hieronderstaand gepresenteerd mopje:

- (26) a. Was een vliegtuig. *Ging vallen*. Was een Marokkaan, Turk en Nederland. Toen, toen *ging* Nederland *vallen*;... Turks *ging* iets zeggen. Toen *gingdie* met... toen *gingdie vallen*... En toen, toen Marokkaan *ging vallen*, *gingdie* dood. Toen *gingtie* niet *vallen*, toen *gingtie* op grond... leggen. Toen Spanje. Spanje *ging*, *ging* ook *vallen*. [Murat, Turk]
b. Toen *gingdie wegrennen* [Halit, Turk]

De tegenvoorbeelden in (26) kunnen op twee manieren verklaard worden. In de eerste plaats zijn de interviewers van mening dat Murat die zo vaak *gaan*+*vallen* zegt, niet representatief is voor de groep Turkse kinderen. Murat slaagt er steeds maar niet in om zijn mopje af te maken. Ook komen we zijn uitingen af en toe als uitzonderingen tegen zoals we later zullen zien (§3.2 zin (37b). §3.3 zin (37)). Als Murat inderdaad niet representatief is en als we zien

gaan+infinitief-uitingen niet meerekenen dan wordt het percentage *gaan+vallen* bij de Turkse kinderen beduidend lager, namelijk 22% in plaats van 30% (zie eerder in §1) en in totaal wordt *gaan+vallen* dan 8 keer gezegd. Ten tweede wordt de keuze voor de infinitief *vallen* opgeroepen door de clou van het mopje. Immers het vallen van personen maakt juist het mopje zo leuk. Indien *gaan* samenvalt met atelische gebeurtenissen dan kan het zijn dat de kinderen een perspectief op de activiteit *vallen* weergeven waarin duratief voorgesteld wordt als in: *hij is aan het vallen*.

Hoe kunnen we nu het gebruik van *gaan+infinitief* in de ‘multiculturele’ mopjes verklaren? Naast het gebruik van *gaan+infinitief* volgens de AN betekenissen, zijn er al met al ook hele sterke aanwijzingen te vinden voor de aanname dat voor de allochtone kinderen *gaan+infinitief* een speciale betekenis heeft. De analyse van *gaan+infinitief* wijst erop dat deze werkwoordscombinatie samenvalt met atelische activiteiten/gebeurtenissen. Deze aanwijzingen leiden ertoe om voor te stellen dat de kinderen met *gaan+infinitief* een perspectief op de gebeurtenissen weergeven waarin 'het onderwerp bezig is met het verrichten of het uitvoeren van de activiteit' als in (27):

- (27) a. Hij *gaat* billen *afvegen* <-> hij veegt billen af -> hij is billen *aan het afvegen*
b. Hij *gaat eten* -> hij *eet* <-> hij is *aan het eten*
c. Hij *gaat huilen* -> hij *huilt* <-> hij is *aan het huilen*
d. Hij *gaat vallen* -> hij *valt* <-> hij is *aan het vallen*

Nog meer aanwijzing voor deze onverwachte betekenis is het feit dat *gaan* zich niet met infinitieven laat combineren die als hoofdwkwoord geen gebeurtenis met een temporeel verloop kunnen uitdrukken zoals *weten*, *kennen* en *vergeten*. Uit het corpus blijkt dat geen enkel kind *gaan* met een dergelijk infinitief combineert:

- (28) a. Ik *weet* niet wat... Ik *weet* niet wat ik wil zeggen... O, ik *weet* ‘m. Ik *weet* heel veel in het Turks eigenlijk.” [Turk]
b. Toen zei hij tegen zijn vader: 'Weet je deze som?' Toen zei hij, toen zei zijn
c. Ja, ik *ken* een hele mooie mop in het Marokkaans. [Marokkaan]
d. Er wa... wacht. Wacht, ik heb 'm *vergeten*. Ja. Er was eens een Nederlander, die wou een Belg worden. [allochtoon]

2.3. Eéntalige en tweetalige kinderen

Het blijkt dat allochtone kinderen een geheel eigen gebruik van *gaan+infinitief* vertonen waaraan zij als groep te herkennen zijn. Met deze constatering kunnen we de vraag stellen of dit specifieke gebruik van *gaan+infinitief* ook bij Nederlandse ééntalige kinderen terug te vinden is?

Een hele kleine aanwijzing dat dit niet het geval is, is terug te vinden in de data zelf. Eén van vijf *gaan+infinitieven* die heel zeker volgens de AN-grammatica geanalyseerd kan worden, wordt gezegd door het enige autochtone kind in dit corpus, namelijk de uiting in (25c). Volgens kindertaalonderzoeker Verrips lijkt het gebruik van *gaan+infinitief* in de mopjes niet karakteristiek te zijn voor Nederlandse autochtone kinderen. Nederlandse kinderen gebruiken wel een leeg werkwoord als *gaan* in combinatie met een infinitief maar zij zijn veel jonger dan de kinderen die de mopjes vertellen. De Nederlandse kinderen die *gaan* gebruiken doen dat bovendien in een stadium waarin *gaan* niet in de verleden tijd kan voorkomen. De jonge kinderen zeggen dus wel *ik ga springen*, maar niet *ik ging springen* (zie ook later §3.2). Volgens kindertaalonderzoeker Van Kampen is het wel van jonge autochtone kinderen bekend (ongeveer van 2 tot 5 jaar) dat zij *gaan+infinitief* op dezelfde wijze kunnen

gebruiken als de allochtone oudere kinderen. Zij kunnen 'poesje *gaat slapen*' zeggen terwijl het kind op een slapend poesje wijst. Het is echter niet bekend of oudere Nederlandse kinderen ook deze betekenis van *gaan*+infinitief hebben. Het is nu natuurlijk niet zo dat we zomaar mogen concluderen dat allochtone kinderen - omdat zij betekenissen uitdrukken die misschien ook door veel jongere autochtone kinderen gebruikt worden - nog in een vroeg kindertaalstadium zijn blijven steken! Het verschil tussen autochtone en allochtone kinderen is natuurlijk dat de eerstgenoemde kinderen slechts één taal verwerven terwijl de allochtone kinderen twee (en misschien zelfs wel meer) talen verwerven op zeer jonge leeftijd. Het kan daardoor zo zijn dat het gebruik van *gaan*+infinitief bij ééntalige kinderen eerder begint en sneller verdwijnt dan bij twee- of (meer)talige kinderen. Deze laatstgenoemde kinderen kunnen *gaan*+infinitief als strategie hanteren om bijvoorbeeld in hun mopjes elementen weg te laten waarvan de betekenis uit de context al duidelijk is (zie ook later §3.3). Nader onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

3. *Gaan*+infinitief op het niveau van de narratieve structuur

Tot nu toe hebben we de betekenis van *gaan*+infinitief op het niveau van de uiting besproken. Echter, in mopjes vinden ook temporele verwijzingen tussen de uitingen plaats. Dat is belangrijk om bijvoorbeeld opeenvolgende gebeurtenissen binnen een mopje op chronologische volgorde te presenteren. Mopjes worden op een zodanige wijze verteld dat alle uitingen aan andere uitingen temporeel gelieerd zijn. Middelen waarmee kinderen hun mopje temporeel kunnen structureren zijn de werkwoordstijd van *gaan*+infinitief, het gebruik van (*en*) *toen* en andere bijwoorden en het plaatsen van *gaan* op de eerste positie van de zin; het zogenaamde V1-verschijnsel.

3.1. Werkwoordstijd van *gaan*

Volgens een onderzoek van de taalkundige Aarssen heeft een meerderheid van de tweetalige Turkse kinderen in Nederland in de leeftijd van tien jaar een voorkeur voor het gebruik van de onvoltooid verleden tijd in hun Nederlandse narratieven. Verder laat dit onderzoek zien dat Nederlandse ééntalige kinderen evenveel onvoltooid verleden als tegenwoordige tijd gebruiken. Op basis van dit onderzoek verwachten we dezelfde verdeling van werkwoordstijden in de mopjes terug te vinden voor de allochtone en het ene autochtone kind(eren). In Tabel 2 zijn de werkwoordsvormen van alle *gaan*+infinitief uitingen bijeen gebracht. We zien dat alle kinderen een grote voorkeur aan de dag leggen voor de verleden tijd. De verhoudingen tussen de groepen kinderen verschilt nogal. Er is een tendens waarneembaar dat het ene autochtone kind en de Turkse kinderen het meest en de allochtone en Marokkaanse kinderen het minst de verleden tijd gebruiken. Merk op dat het ene autochtone kind slechts de verleden tijd gebruikt. Dit stemt dus niet overeen met het onderzoek van Aarssen:

Tabel 2: *Het gebruik van gaan+infinitief in tegenwoordige en/of verleden tijd*

ethniciteit/herkomst	tegenwoordige tijd		verleden tijd		totaal
allochtoon	12	24%	37	76%	49
Marokaan	2	25%	6	75%	8
Turk	2	8%	24	92%	26
autochtoon	0	0%	3	100%	3
totaal	16		70		86

Indien we gedetailleerder naar de mopjes kijken, blijkt dat in 19 mopjes *gaan*+infinitief meerdere keren voorkomt. (29) en (30) illustreren dit:

- (29) Er was een, er was een Turk, die ging die... Toen *ging*die naar boeken *kopen*. Hij had geen geld. Toen hebte gestolen. Toen *ging*die *wegrennen*. Toen ging die van boekenwinkel, *ging* die politie *bellen*. Toen *ging* de politie *komen*. Toen *ging*die dat *vangen*. Toen ging die naar... met politie mee. Toen *ging*die in de gevangenis. [Halit, Turk]
- (30) Er was een... Jantje ging naar school. De meester zei: 'Morgen moeten jullie allemaal kaal zijn.' Hij dacht èh... Hij wilde niet kapper toe... hij wilde niet zijn hoofd scheren. 't Volgende dag, de volgende dag kwam Jan naar school....Toen *ging* de meester *kijken* of iedereen zijn haar...sch... afgeknipt hebt. Toen *ging*tie naar Jantje *kijken*. Toen *ging* Jantje zijn broek *uittrekken*. Toen raakte die zijn kontje aan. Zei de meester... Hij had zijn broek uitgetrokt. Had 'ie aan de kontje aangeraakt. Toen zaidie: 'Wat een gladde hoofd.' [Turk]

De mopjes in (29) en (30) laten al zien dat de kinderen consequent in hun mopje *gaan*+infinitief in de verleden tijd zeggen. Zij representeren de gebeurtenis of activiteit vóórafgaand aan het moment (tijdstip) van de uiting. Tabel 3 laat bovendien alle verdelingen naar werkwoordstijd van *gaan*+infinitief in één mopje zien. Ook in die mopjes hanteren de kinderen overwegend de verleden tijd, namelijk in 16 van de 19 mopjes:

Tabel 3 *De verdeling naar werkwoordstijd (tegenwoordige en/of verleden tijd) van vaker gebruik gaan+infinitief in een mopje*

werkwoordstijd van	allochto	Tu	Marokka	tot
<i>gaan</i>	on	rk	an	aal
tegenwoordige tijd	1	0	0	1
verleden tijd	11	4	1	16
beide tijden	1	1	0	2
totaal	13	5	1	19

Er zijn twee mopjes verteld waarin een Turks en een allochtoon kind de tegenwoordige en verleden tijd door elkaar gebruiken (zie tabel 3). De fragmenten van deze mopjes in (31) en (32) laten zien dat de twee kinderen hun mopjes in de verleden tijd vertellen maar dat de directe rede oftewel een citaat aanleiding geeft tot de tegenwoordige tijd. Dit afwisselend gebruik van werkwoordstijden maakt geen inbreuk op het consequent gebruiken van dezelfde werkwoordstijd maar kan als een stijlmiddel beschouwd worden:

- (31) Jantje ging naar, Jantje ging naar... Jantje ging naar de bouw en hij durf 't niet om te springen. Hij zei tegen die andere meisje: 'Durf jij 't?' Hij zei: 'Ja.' Hij *ging* *springen*. Toen *ging* 't hij ook *proberen*. Toen... hij *ging* op z'n kop *vallen*. Ging tie gelijk naar huis. Hij tegen mama: 'Ik heb bloed, ik heb bloed!' Zei z'n moeder: "Ja, okee, ik *ga* wel even *uitvegen*.' Zei z'n moeder: 'Okee, ik breng naar de ziekenhuis'. Zei hij: 'Nee, nee, ik ben bang, nee, ik ben bang, ik hoef niet naar de ziekenhuis, met mij gaat het heel goed,' zei hij: 'Nee, ik ga niet, ik ga niet, ik wil met papa gaan.' Zei ze: 'Nee, je gaat, papa zit nu te werken.' [allochtoon]
- (32) Er was een Turk. *Ging* bij z'n tante *slape*. En èh, zei die: 'Kom, *ga* de televisie

huilen, huilen, huilen. Toen zei z'n tante: 'Wil je met mij slape?' 'Ja.' Toen zei die: 'Goed. Kom maar.' Ging die in de bed, en z'n tante ging ook in de bed. De tante ging ook naar bed. Ja, de tante ging ook naar bed. En èh... zei die... zei ze... die jonge zei: 'Mag ik me vinger in je gat steke?' Toen zei die: 'Nee.' Toen zei z'n tante: 'Nee.' Toen zei z'n tante: 'Nee.' Toen **ging** die *huilen*, huilen, huilen. [Harun, Turk]

Wat betreft het gebruik van de werkwoordsvormen in mopjes signaleer ik een opmerkelijk verschil tussen kinderen en volwassenen. Kinderen vertellen hun mopjes in de verleden tijd terwijl volgens etnoloog Meder en antropoloog Kuipers volwassen sprekers hun moppen in de tegenwoordige tijd vertellen. Volgens een eerste inventarisatie van Meder blijkt dat kinderen ongeacht hun etniciteit rond het 10-12e jaar overschakelen van het vertellen van mopjes in de verleden tijd naar de tegenwoordige tijd. Het kan zijn dat kinderen de verleden tijd gebruiken om een bepaalde werkelijkheid te creëren die niet overeenkomt met 'onze' werkelijkheid zoals dat ook met het vertellen van sprookjes gebeurt: "*Er was eens...*".

3.2. Het gebruik van bijwoorden

De kinderen kunnen hun mopjes temporeel structuren door middel van het gebruik van *toen*. Alle kinderen gebruiken *toen* op dezelfde wijze. *Toen* in de mopjes heeft de functie van een bijwoord in de betekenis van *dan* en niet *wanneer*. Daarmee drukt *toen* een opeenvolging van gebeurtenissen uit. Volgens de taalkundige Aarssen gebruiken kinderen dit type *toen* als een makkelijk element om hun uiting of mopje mee op te kunnen starten. Zij doen dit in totaal 32 keer zoals in Tabel 4 te zien is. Ook het prototypische gebruik van *en toen* geeft uitdrukking aan een reeks van opeenvolgende acties. Het is opvallend dat de Marokkaanse kinderen nauwelijks en de Turkse kinderen het meest een dergelijk *toen* realiseren. Deze verdeling laat voor het eerst een zeer duidelijk verschil zien tussen de groep Marokkaanse en Turkse kinderen:

Tabel 4: *Het gebruik van toen als bijwoord in de betekenis van 'dan'*

eticiteit/herko	toe	en
mst	n	toen
allochtoon	15	1
Marokkaan	1	0
Turk	16	1
autochtoon	0	1
totaal	32	3

In de uitingen in (33) zijn twee voorbeelden van het gebruik van *toen* door de kinderen gegeven. Bijna alle uitingen hebben de volgorde *toen*₁ - *gaan*₂ :

- (33) a. Toen ging Nederlander uit de raam *vliegen* [Marokkaan]
 b. toen, toen ging Nederland vallen [Murat, Turk]

Er is één uiting waarin het onderwerp tussen *toen* en *gaan* geplaatst wordt, en er is één uiting waarin het onderwerp niet op *gaan* volgt zoals respectievelijk (34a) en (34b) laten zien:

- (34) a. En toen, toen **Marokkaan** ging vallen [Murat, Turk]
 b. Toen ging 't **hij** ook proberen [allochtoon]

Naast *toen* zijn ook andere bijwoorden een middel waarmee een mopje temporeel gestructureerd kan worden. De combinatie *gaan*+infinitief en het bijwoord *weer* laat zien dat de kinderen de gebeurtenissen die in de mop verteld worden op chronologische wijze van opeenvolgende gebeurtenissen presenteren: het onderwerp zoals *Jantje* in (35a) pakt *het lopen* opnieuw op nadat hij deze activiteit enige tijd niet verricht heeft:

- (35) a. *Ging Jantje weer lopen, lopen.* [allochtoon]
 b. Jan ging naar... met z'n moeder naar de winkel. Hij zag vijf gulden op de grond leggen. Hij zag... hij *ging weer doorlopen.* [allochtoon]
 c. En nog. En die Nederlander *ging weer bier halen.* [allochtoon]
 d. Een uurtje later *ging Jantje weer vragen* [Demet, Turk]

3.3 *Gaan* op de eerste positie in de uiting

In het AN is de eerste positie van de zin gereserveerd voor het (hulp)werkwoord indien de zin een vraagzin of een gebiedende wijs (imperatief) is, zoals respectievelijk (39a) en (39b) laten zien:

- (36) a. *Gaat Jan werken?*
 b. (Zei de Marokkaan:) '*Ga eerst je handen wassen.* [Samir, Marokkaan]

Ook kan in het Nederlands het verbogen werkwoord op de eerste positie in de uiting staan terwijl de uitingen geen vragen of imperatieven zijn maar bevestigende zinnen, zoals (36) laat zien. *Gaan* komt zeven maal op de eerste positie van de uiting voor.

- (37) a. *Ging Jantje weer lopen, lopen.* [allochtoon]
 b. *Ging ze lopen* met z'n oma. [allochtoon]
 c. *Ging bij z'n tante slape* [Harun, Turk]
 d. Was een vliegtuig. *Ging vallen.* [Murat, Turk]
 e. *Ging hij onder de bed kijken,* zag [Naoul, Marokkaan]
 f. *Ging Jan banaan eten.* [allochtoon]
 g. Zei die: 'Ja.' *Gingdie slapen.* [Marokkaan]

Dit verschijnsel behoort typisch tot de Nederlandse moppenstijl en vormt een specifiek middel om de uitingen temporeel aan elkaar te relateren. De uiting in (37d) bijvoorbeeld laat duidelijk zien dat de kinderen met dit verschijnsel opeenvolgende gebeurtenissen presenteren. De positie van *gaan* op de eerste positie van de zin is een middel om elementen zoals het bijwoord *toen*, waarvan de betekenis uit de context van het mopje duidelijk is, weg te kunnen laten (zie 3.2) (zie Bennis in deze bundel).

4. Conclusie

In deze bijdrage heb ik besproken dat *gaan*+infinitief in de mopjes verteld door allochtone kinderen (i) een zeer hoge frequentie heeft, (ii) een specifieke betekenis heeft en (iii) niet gecombineerd kan worden met een infinitief dat als werkwoord geen activiteit, proces of handeling kan uitdrukken. Het werkwoordscluster *gaan*+infinitief valt samen met atelische activiteiten; zij kunnen niet met een natuurlijk eindpunt voorgesteld worden. Al met al is er sterke evidentie voor de aanname dat de betekenis van *gaan*+infinitief schematisch weergegeven kan worden met 'aan het + *werkwoord*-en', dat wil zeggen dat 'het onderwerp bezig is met het verrichten of het uitvoeren van de activiteit. Slechts van een zeer klein deel van de data (11%) is het echt zeker dat *gaan*+infinitief zich volgens de regels van de AN-

grammatica gedraagt. Deze uitingen drukken activiteiten uit waarbinnen zich veranderingen naar een eindpunt toe kunnen voltrekken. In deze uitingen wisselt de referent van het lijdend voorwerp van eigenaar, van plaats of van richting of ondergaat een wijziging.

Op het niveau van het mopje wordt *gaan*+infinitief gecombineerd met andere elementen om de uitingen temporeel aan elkaar te relateren. Wat betreft de werkwoordstijd van *gaan* is er een tendens waarneembaar dat het ene autochtone kind en de Turkse kinderen het meest en de allochtone en Marokkaanse kinderen het minst de verleden tijd gebruiken. Ook het ene autochtone kind zet *gaan* alleen in de verleden tijd. Vervolgens heb ik besproken dat kinderen hun mopjes temporeel structureren door middel van het gebruik van *toen*. Alle kinderen gebruiken *toen* in de functie van bijwoord in de betekenis van *dan* waarmee een opeenvolging van gebeurtenissen uitgedrukt wordt. De verdeling van het gebruik van *toen* laat voor het eerst een zeer duidelijk verschil zien tussen de groep Marokkaanse en Turkse kinderen: de Marokkaanse kinderen gebruiken nauwelijks *toen* terwijl de Turkse kinderen het meest *toen* realiseren. *Gaan*+infinitief kan gebruikt worden om elementen weg te laten waarvan de betekenis uit de context van het mopje duidelijk is. Aangezien de allochtone kinderen twee of zelfs meer talen verwerven, ziet het ernaar uit dat dit gebruik van *gaan*+infinitief bij hen langer duurt dan bij ééntalige kinderen. Het lijkt erop dat het AN in de combinatie van een werkwoord als *doen* en *gaan* met een infinitief een prachtig reservoir is waaruit sprekers van andere talen en dialecten hun voordeel kunnen halen. De betekenissen van die werkwoordscombinaties kunnen zodanig verbleken dat groepen taalgebruikers deze combinaties op creatieve wijze gebruiken en er nieuwe betekenissen mee kunnen uitdrukken.

Literatuur

Aarssen, Jeroen. (1996). *Relating events in two languages. Acquisition of cohesive devices by Turkish-Dutch bilingual children at school age*. Tilburg: Tilburg University Press. Studies in Multilingualism 2.

ANS: *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. (1998) Haeseryn, W. e.a. (eds). Groningen: Wolters-Noordhoff.

Appel, René and Pieter Muysken (1987). *Language contact and bilingualism*. London: E. Arnold.

Backus, Ad. (1996). *Two in one. Bilingual speech of Turkish immigrants in The Netherlands*. Tilburg: Tilburg University Press: Studies in multilingualism 1.

Boumans, Louis. (1998). *The syntax of codeswitching. Analysing Moroccan Arabic/ Dutch conversations*. Tilburg Tilburg University Press. Studies in Multilingualism 12.

Cornips, Leonie. (1994). De hardnekkige vooroordelen over de regionale doen+infinitief-constructie. *Forum der Letteren* 35, 4: 282-294.

Cornips, Leonie. (1998). Habitual *doen* in Heerlen Dutch. In: Ingrid Tieken-Boon van Ostade, Marijke van der Wal & Arjan van Leuvensteijn (eds.), *DO in English, Dutch and German. History and present-day variation*, Amsterdam/ Münster: Stichting Neerlandistiek/Nodus Publikationen: 83-101.

Cornips, Leonie en Willy Jongenburger. (1999). Het TCULT-project. In: E. Huls en B. Weltens, *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, 99-110.

Extra, Guus. (1996). De multiculturele samenleving in ontwikkeling: feiten, beeldvorming en beleid. Tilburg Tilburg University Press.

Frijhoff, Willem. (1997). Toeëigening: van bezitsdrang naar betekenisgeving. In: *Trajecta*, 6.2: 99-118.

Jackendoff, Ray. (1996). Measuring out, Telicity, and Quantification in English. *Natural Language and Linguistic Theory* 14. 305-354.

Muysken, Pieter (1999). Verbal complexes in language contact. Lezing gehouden op *Conference of the Study Centre on Language Contact*, NIAS - Wassenaar, 21 februari 1999.

Verrips, Maaïke (1999). *De taal van je kind. De verrassende rijkdom van de kindertaal*. Kosmos-Z&K Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.